

SCIENCE
PROBLEMS.UZ

ISSN 2181-1342

Actual problems of social and humanitarian sciences
Актуальные проблемы социальных и гуманитарных наук

**Ijtimoiy-gumanitar
fanlarning dolzarb
muammolari**

Son 9 Jild 4

2024

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (4) - 2024

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2024

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

07.00.00-ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Абдор – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

Турсунов Равшан Нормуратович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Холикулов Ахмаджон Боймаҳамматович – тарих фанлари доктори, Ўзбекистон Миллий Университети;

Габриэльян Софья Ивановна – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Миллий Университети.

Саидов Сарвар Атабулло ўғли – катта илмий ходим, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, илмий тадқиқотлар бўлими.

08.00.00-ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ:

Карлибаева Рая Хожабаевна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Насирходжаева Дилафруз Сабитхановна – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Остонокулов Азамат Абдукаримович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Тошкент молия институти;

Арабов Нурали Уралович – иқтисодиёт фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Худойқулов Садирдин Каримович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Азизов Шерзод Ўктамович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Божхона институти;

Хожаев Азизхон Саидалоҳонович – иқтисодиёт фанлари доктори, доцент, Фарғона политехника институти

Холов Актам Хатамович – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Шадиева Дилдора Хамидовна – иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент в.б, Тошкент молия институти;

Шакарров Қулмат Аширович – иқтисодиёт фанлари номзоди, доцент, Тошкент ахборот технологиялари университети

09.00.00-ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Саидова Камола Усканбаевна – фалсафа фанлари доктори, “Tashkent International University of Education” халқаро университети;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Ўроқова Ойсулув Жамолiddиновна – фалсафа фанлари доктори, доцент, Андижон давлат тиббиёт институти, Ижтимоий-гуманитар фанлар кафедраси мудири;

Носирходжаева Гулнора Абдукаҳхаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Турдиев Бехруз Собирович – фалсафа фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), доцент, Бухоро давлат университети.

10.00.00-ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳасанов Шавкат Аҳадович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Бахронова Дилрабо Келдиёровна – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Мирсанов Ғайбулло Қулмуродович – филология фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

12.00.00-ЮРИДИК ФАНЛАР:

Аҳмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳамроқулов Баҳодир Мамашарифович – юридик фанлар доктори, профессор в.б., Жаҳон иқтисодиёти ва дипломатия университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Эргашев Икром Абдурасулович – юридик фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Утемуратов Махмут Ажимуратович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ҳакимов Комил Бахтиярович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Юсупов Сардорбек Баходирович – юридик фанлар доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Амиров Зафар Актамович – юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD), Ўзбекистон Республикаси Судьялар олий кенгаши ҳузуридаги Судьялар олий мактаби;

Жўраев Шерзод Юлдашевич – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Бабаджанов Атабек Давронбекович – юридик фанлар номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Раҳматов Элёр Жумабоевич – юридик фанлар номзоди, Тошкент давлат юридик университети;

13.00.00-ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Каюмова Насиба Ашуровна – педагогика фанлари доктори, профессор, Қарши давлат университети;

Тайланова Шохид Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент;

Жуманиёзова Муҳайё Тожиевна – педагогика фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Ибрахимов Санжар Урунбаевич – педагогика фанлари доктори, Иқтисодиёт ва педагогика университети;

Жавлиева Шахноза Баходировна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети;

Бобомуротова Латофат Элмуродовна – педагогика фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD), Самарқанд давлат университети.

19.00.00-ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Василя Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Шамшетова Анжим Караматдиновна – психология фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

22.00.00-СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабобевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси.

23.00.00-СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхатига киритилган.

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:
scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).

MUNDARIJA

07.00.00 – TARIX FANLARI

<i>Xaynazarov Baxromjon Baxtiyorovich</i> RIVOJLANGAN O'RTA ASRLARDA PIRENEY YARIM OROLIDAGI KORTESLARNING JAMIYAT HAYOTIDAGI O'RNI	10-14
<i>Azizbek Xolliyev</i> XIX ASR OXIRI – XX ASR BOSHLARIDA ROSSIYA TOG'-KON SANOATIDA BRITANIYA SARMOYASINING TUTGAN O'RNI	15-20
<i>Mahkamov Abdiqayum Mahkamovich</i> SUDYALAR OLIY KENGASHINING SUDYALAR KORPUSINI SHAKLLANTIRISHDA TUTGAN O'RNI (TARIXIY TAHLIL)	21-25
<i>Eshimov Shaxridin Xujayorovich</i> SUD – HUQUQ TIZIMIDAGI TARG'IBOTCHILIK FAOLIYATI VA MA'NAVIY – MA'RIFIY ISHLAR (QASHQADARYO VILOYATI MISOLIDA)	26-31
<i>Намазова Умида Нормурадовна</i> ИЛК ЎРТА АСРЛАР СУҒДДА НИКОҲ: ШАКЛЛАНИШИ, ТАРИХИЙ ИЛДИЗЛАРИ ВА ХУСУСИЯТЛАРИ	32-41
<i>Самадов Искандар Исматович</i> ХОРАЗМ ХАЛҚ СОВЕТ РЕСПУБЛИКАСИ (ХХСР)ДА ЕР-СУВ МАСАЛАСИ	42-48
<i>Rustamova Madina Musoqulovna</i> SAMARQAND VILOYATI XOTIN-QIZLARNING ILM-FAN, TA'LIM VA INNOVATSIYALARGA QO'SHGAN HISSASI	49-56
<i>Jiyanbekova Sharofat Abdikaharovna</i> SOVET DAVRIDA KITOB TAQIQLARIGA NISBATAN O'ZIGA XOS SENZURA AMALIYOTLARI... ..	57-64
<i>Tursunov Javlonbek Akrom o'g'li</i> MUQADDAS QADAMJOLAR. SAMARQAND SHAHRINING TARIXIY TOPONOMIYASINING MUHIM TARKIBIY QISMI	65-68

08.00.00 – IQTISODIYOT FANLARI

<i>Tolipova Baxtigul</i> MAMLUKAT OZIQ-OVQAT SANOATIGA YO'NALTIRILGAN INVESTISIYALARNING EKONOMETRIK TAHLILI	69-77
<i>Mamanazarov Abdusamat Abdusaitovich</i> O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA PUL-KREDIT SIYOSATI KO'RSATKICHLARI TAHLILI	78-83
<i>Амбарцумян Анастас Алексеевич, Хасанова Руфина Раисовна</i> ЭКОНОМИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ГЕНДЕРНОГО РАВЕНСТВА В УЗБЕКИСТАНЕ	84-96
<i>Meliyeva Nargiza Eshboyevna</i> INSON RESURSLARINI BOSHQARISHDA RIVOJLANGAN DAVLATLARING TAJRIBASI	97-104

<i>Исраилов Рустам Ибрагимович</i> КИЧИК БИЗНЕС ВА ХУСУСИЙ ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ МАСАЛАЛАРИ	105-109
<i>Jumaniyazov Inomjon To'raevich</i> APPLICATION OF ESG PRINCIPLES IN THE ACTIVITIES OF SOVEREIGN INVESTMENT FUNDS	110-120
<i>Amonov Navro'zxon Saloxiddin o'g'li</i> MINTAQAVIY MEHNAT BOZORIDAGI ISHCHI KUCHIGA TALAB VA TAKLIFNI ISTIQBOLLASHTIRISH YO'LLARI	121-129
<i>Mirxamidova Zahinabonu Mirxamid qizi</i> ROBOTLASHTIRISH DAVRIDA MEHNAT BOZORINING O'ZGARISHI: TO'RTINCHI SANOAT INQILOBI MUAMMOLARI VA ISTIQBOLLARI.....	130-138
<i>Kalbayev Muratbay Aytbaevich</i> AYLANMA MABLAG'LARNI TAHLIL QILISH METODOLOGIYASI	139-144
09.00.00 – FALSAFA FANLARI	
<i>Ernazarova Yorqinoy Ollaberganovna</i> RIVOJLANGAN DAVLATLARDA KADRLAR XIZMATINI TASHKIL ETISH: ODOB-AXLOQ QOIDALARI VA KASBIY MADANIYAT TALABLARIGA RIOYA ETILISHINI TA'MINLASH MEKANIZMLARI	145-155
<i>Ahrorova Shahlo O'rinboyevna</i> GLOBALLASHUV SHAROITIDA MILLIY QADRIYATLARNING TAKOMILLASHUVI JARAYONI	156-161
<i>Рахманов Баҳодир</i> АЛИШЕР НАВОЙЙ КОМИЛ ИНСОН КОНСЕПСИЯСИДА СИНЕРГЕТИК ҲОЯЛАР ИНЪИКОСИ	162-170
<i>Нуралиева Насиба Ахмадқуловна</i> ЖАДИД МУТАФАККИРЛАРИ ИЖОДИДА ТАРБИЯГА ОИД ҚАРАШЛАРНИНГ ФАЛСАФИЙ ТАҲЛИЛИ	171-176
10.00.00 – FILOLOGIYA FANLARI	
<i>Fayzulloev Otabek Muhammadovich</i> KATTALAR FOLKLORINING TARKIBIY QISMI – BOLALAR FOLKLORI HAQIDA.....	177-184
<i>Тоқимбетова Гулбахор Абатбаевна</i> ЎЗБЕК-ҚОРАҚАЛПОҚ АДАБИЁТШУНОСЛИГИДА ИРФОНИЙ ОБРАЗЛАР	185-190
<i>Yusupova Sadokat Alijon qizi</i> “BOBURNOMA”NING YAPONIYADA O'RGANILISHI	191-197
<i>Xudoyberdiyeva Gulmira Allaberdi qizi</i> JAHON TILSHUNOSLIGIDA POLISEMIYA HODISASIGA LINGVISTIK YONDASHUV (RUS VA INGLIZ TILSHUNOSLIGI MISOLIDA)	198-201
<i>Tangriyev Valisher Azamovich</i> SOMATIK IFODALAR ORQALI BERILGAN PARALINGVISTIK VOSITALARNING QIYOSIY TADQIQI: “ANOR” HIKOYASI MISOLIDA	202-206

<i>Abulova Zilola Azimovna</i> INGLIZ AFORIZMLARINING TARKIBIDA BIR JUMLA HAMDA QO'SHMA GAPLAR BILAN IFODALANGAN AFORIZMLAR XUSUSIYATLARI	207-201
<i>Qurbonova Dilnoza Olimovna</i> TYPES AND FUNCTIONS OF ADVERTISEMENT IN ENGLISH AND UZBEK.....	210-216
<i>Quljanova To'lg'anoy Shodiyor qizi</i> ASQAR MAHKAM IJODIDA BUVI OBRAZINING O'ZIGA XOSLIGI	217-221
<i>Babajanova Aziza Rustamovna</i> ABDULLA ORIPOV SHE'RIYATIDA BAHOR MAVZUSINING BADIY TALQINI	222-227
<i>Khursanova Laylo Bakhtiyarovna</i> REPRESENTATION OF THE CONCEPT OF "PATIENCE" IN SPECIAL ENGLISH DICTIONARIES	228-232
<i>Diyorova Mohlaroyim Xamza qizi</i> O'ZBEK TILSHUNOSLIGIDA SIFAT SO'Z TURKUMI TADQIQI	233-238
<i>Samadova Visola Baxtiyor qizi</i> INGLIZ, O'ZBEK VA RUS TILLARIDA ANTONIM KOMPONENTLI FE'L FRAZEOLGIK BIRLIKRLARNING LEKSIK-SEMANTIK XUSUSIYATLARI	239-242
12.00.00 – YURIDIK FANLAR	
<i>Tўlaganova Gulchexraзахитовна, Гофурова Дилафруз Мурод қизи</i> AЁLLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN JIHOYTLARNI TERGOV ҚИЛИШНИ РЕЖАЛАШТИРИШ, ЮЗАГА КЕЛАДИГАН TERGOV ВАЗИЯТЛАРИ ВА ВЕРСИЯЛАРНИ ИЛГАРИ СУРИШНИНГ ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ	243-252
<i>Tosheva Maftuna Anvar qizi</i> INSON A'ZOLARI VA TO'QIMALARINING TRANSPLANTATSIYASI BILAN BOG'LIQ JINOYATLAR	253-262
<i>Ikramov Sherzod Raximdjanoich</i> VOYAGA YETMAGAN SHAXSLARNI MODDIY TA'MINLASHDAN BO'YIN TOVLASHNING O'ZIGA XOS XUSUSIYATLARI	263-266
13.00.00 – PEDAGOGIKA FANLARI	
<i>Tohirova Mohigul Umir qizi</i> KO'RISHDA NUQSONI BOR SHAXSLARNING IJTIMOY UMIDSIZLIK DARAJASINI PSIXOLOGIK O'RGANISH. (L.I.VASSERMANNING "IJTIMOY FRUSTRATSIYA (UMIDSIZLIK) DARAJASINI DIAGNOSTIKA QILISH METODOLOGIYASI" ASOSIDA)	267-274
<i>Nasriddinov Dadaxon Komiljonovich</i> OLY HARBIY TA'LIMDA FIZIKA O'QITISH SAMARADORLIGINI MOBIL ILOVALAR VA ROBOTOTEXNIKA ELEMENTLARI ASOSIDA TAKOMILLASHTIRISH YUZASIDAN OLIB BORILGAN PEDAGOGIK TAJRIBASINOV ISHLARI VA ULARNING NATIJALARI	275-281
<i>Xojaniyazova Inkar Jumanazarovna</i> BOSHLANG'ICH TA'LIM SIFATINI OSHIRISHDA DIDAKTIK MATERIALLARDAN FOYDALANISH IMKONIYATLARINI KENGAYTIRISH MASALALARI	282-292
<i>Ashurova Marhabo Sayfulloyevna</i> BUXORO JADIDLARI VA YANGI USUL MAKTABLARIDA O'QITISH IMKONIYATLARI	293-301

<i>Алимова Нигора Исраиловна</i> ОСОБЕННОСТИ СИСТЕМНОГО ПОДХОДА В ОБРАЗОВАНИИ И ВОСПИТАНИИ ДЕТЕЙ, НАХОДЯЩИХСЯ НА ДЛИТЕЛЬНОМ ЛЕЧЕНИИ	302-308
<i>Матажонова Гулноза Каримовна</i> IJTIMOIY FANLARNI TEXNIKA YO'NALISHI TALABALARIGA O'QITISHNING DOLZARB MUAMMOLARI	309-313
<i>Axmadjanova Madina Maxmudjon qizi</i> GRAMMATIK MINIMUM VA UNI O'QITISH METODLARI	314-319
<i>Norboyev Zafar Abdumuminovich</i> OLIV TA'LIM MUASSASALARIDA CEFR ME'ZONLARI ASOSIDA YANGI AVLOD DARSLIKLARINI YARATISH TEXNOLOGIYALARI	320-323
<i>Axmedova Zuxraxon Tulyanbayevna</i> QO'L TO'PI O'YININING JISMONIY JIHATDAN O'QUVCHILARNING O'QISHNI TUSHUNISHLARIGA TA'SIRI	324-329
<i>Юсупова Заррина Курбоновна</i> УНИКАЛЬНЫЕ АСПЕКТЫ ДИСТАНЦИОННОГО ОБУЧЕНИЯ И ВЫЗОВЫ В РАЗВИТИИ ЦИФРОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ	330-334
<i>Ravshanova Xafiza Komilovna</i> МАКТАБГАЧА ТА'LIM TASHKILOTI TARBIYACHILARIDA TANQIDIY FIKRLASH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISHNING ILMIY ASOSLARI	335-340
<i>Nurbayeva Xolniso Uralovna</i> GENDER STREOTIPLAR GENDER MADANIYATNING TARKIBIY QISMI SIFATIDA	341-345
<i>Samatova Shohsanam Xolmuhammad qizi</i> BO'LAJAK O'QITUVCHILARNING TIZIMLI FIKRLASHINI RIVOJLANTIRISH MUHIM PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA	346-351
<i>Mustayeva Guliston Bo'riboyevna</i> TIBBIY TA'LIMDA AKS ETTIRISH AMALIYOTINING AHAMIYATI: UZLUKSIZ KASBIY RIVOJLANISHGA KO'MAKLASHISH	348-356
<i>Ahmedbekova Maxpuzaxon</i> TASVIRIY SAN'AT DARSLARIDA O'QUVCHILAR BILIMINI OSHIRISHNING PEDAGOGIK VA INNOVATSION JIHATLARI	357-362
<i>Utkirov Abbas Meyliyevich</i> ARTIFICIAL INTELLIGENCE IMPACT ON HIGHER EDUCATION QUALITY AND EFFICIENCY	363-388
<i>Xodiyeva Gulhayo Hasan qizi</i> BOSHLANGICH SINIF O'QUVCHILARIDA MATEMATIKA FANI ORQALI TANQIDIY-TAHLILIIY HAMDA MA'LUMOTLARNI TAHLIL QILISH KO'NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH USULLARI.....	389-393
<i>Maxliyo Qalandarova</i> UMUMTA'LIM MAKTABLARIDA MATEMATIKA DARSLARIDA O'QUVCILARNING MOLIYAVIY SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH SHAKLLARI VA USULLARI.....	394-399

Received: 30 August 2024
Accepted: 5 September 2024
Published: 15 September 2024

Article / Original Paper

COMPARATIVE STUDY OF PARALINGUISTIC DEVICES CONVEYED THROUGH SOMATIC EXPRESSIONS: A CASE STUDY OF THE STORY “POMEGRANATE”

Tangriyev Valisher Azamovich

Denau Institute of Entrepreneurship and Pedagogy, English teacher

E-mail: v.tangriyev@dtpi.uz

Abstract. This article is focused on analyzing the differences between paralinguistic devices conveyed through somatic expressions in Uzbek and English cultures. The study examines the emotional states of the characters and how these states are expressed through somatic expressions by comparing the original Uzbek text of Abdulla Qahhor's story "Anor" and its English translation by Shavkat Sattorov. The research findings indicate that in Uzbek culture, somatic expressions play a significant role in conveying emotions more precisely and deeply, whereas in the English translation, these expressions are often generalized and softened. This article emphasizes the importance of understanding the cultural context of paralinguistic devices and the need to consider cultural and emotional differences in the translation process.

Keywords: paralinguistic devices, somatic expressions, emotional expression, cultural differences, translation studies, nonverbal communication, linguistic features, cross-cultural communication.

SOMATIK IFODALAR ORQALI BERILGAN PARALINGVISTIK VOSITALARNING QIYOSIY TADQIQI: “ANOR” HIKOYASI MISOLIDA

Tangriyev Valisher Azamovich

Denov tadbirkorlik va pedagogika instituti, ingliz tili o'qituvchisi

Annotatsiya. Ushbu maqola somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalarning o'zbek va ingliz madaniyatlari orasida qanday farq qilishini tahlil qilishga qaratilgan. Maqola Abdulla Qahhorning “Anor” hikoyasining o'zbekcha original matni va Shavkat Sattorov tomonidan tarjima qilingan inglizcha variantini qiyosiy tahlil qilish orqali qahramonlarning hissiy holatlari va bu holatlarning somatik ifodalar orqali qanday aks ettirilganligini o'rganadi. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, o'zbek madaniyatida somatik ifodalar hissiy holatlarni aniq va chuqurroq ifodalashda muhim rol o'ynaydi, inglizcha tarjimada esa bu ifodalar ko'pincha umumiy lashtirilgan va yumshatilgan holda aks ettiriladi. Ushbu maqola paralingvistik vositalarning madaniy kontekstdagi rolini yaxshiroq anglash va tarjima jarayonida madaniy va hissiy tafovutlarni hisobga olish zarurligini ta'kidlaydi.

Kalit so'zlar: paralingvistik vositalar, somatik ifodalar, hissiy ifoda, madaniy farqlar, tarjima tadqiqotlari, neverbali muloqot, lingvistik xususiyatlar, madaniyatlararo muloqot.

DOI: <https://doi.org/10.47390/SPR1342V4I9Y2024N27>

Kirish. Til va muloqot inson faoliyatining ajralmas qismi bo'lib, turli madaniyat o'rtasidagi o'zaro munosabatlarda lingvistik hamda paralingvistik vositalarning roli muhim hisoblanadi. Paralingvistik vositalar, xususan, somatik ifodalar – *yuz ifodalari, tana harakatlari va ovoz xususiyatlari* – muloqotning mazmunini boyitadi va hissiy tus beradi. Somatik ifodalar

– bu inson tanasiga oid harakatlar, holatlar yoki tana a'zolarining har qanday shakldagi tasviri orqali ifodalangan vositalardir. Ular, odatda, tilshunoslik va kommunikatsiya sohalarida insonning hissiy holatini, ruhiy kechinmalarini yoki fikrlarini ifodalash uchun ishlatiladi. Somatik ifodalar mimika, tana holati, yuz ifodalari, qo'l va bosh harakatlari kabi jismoniy elementlarda namoyon bo'ladi.

Ushbu maqolada somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalarning o'zbek va boshqa madaniyatlar orasida qanchalik farq qilishini tahlil qilamiz. Abdulla Qahhorning "Anor" hikoyasi misolida, Shavkat Sattorov tomonidan tarjima qilingan qahramonlarning hissiy holatlari va bu holatlarning somatik ifodalar orqali qanday aks ettirilishini o'rganib chiqamiz. Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi – paralingvistik vositalarning madaniy kontekstdagi rolini chuqurroq anglash va somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalarning turli madaniyatlarda qanday qabul qilinishini tahlil qilishdir.

Adabiyotlar tahlili va metadologiya. Paralingvistik vositalar, jumladan, somatik ifodalar va ularning lingvistik muloqotdagi roli ko'plab tadqiqotchilar tomonidan o'rganib chiqilgan. Trinite, Zdanovica, Kurme, Lavrane, Magazeina, va Jansonelarning tadqiqotlari yosh va jinsning ovoz orqali ifodalangan emotsiyalarni anglashda o'ziga xos ta'siri borligini ko'rsatadi. Ularning topilmalari shuni ko'rsatadiki, yosh kattalashgan sari baxtilik va g'azablanganlik emotsiyalarni aniqlash qobiliyati pasayadi, ayollar esa erkaklarga nisbatan ovoz orqali berilgan emotsiyalarni ko'proq baholaydilar. Bu tadqiqotlar paralingvistik vositalar orqali ifodalangan somatik harakatlarning qabul qilinishida ham yosh va jinsning ta'siri borligini ko'rsatadi [1]. David Crystal va Randolph Quirklar tomonidan yozilgan ilmiy tadqiqot ishida paralingvistik vositalar, xususan, yuz ifodalari va ovoz sifati kabi unsurlar tilning hissiy ifodaliligini oshirishda muhim ahamiyatga ega ekanligi ta'kidlanadi. Ushbu vositalar turli nutqiy holatlar uchun moslashtirilgan bo'lib, ulardan foydalanish orqali nutqning ta'sirchanligi va emotsional ko'rinishi kuchayadi. Paralingvistik xususiyatlar yordamida tilning tonalligi va ritmi o'zgarishi mumkinligi, shuningdek, bu xususiyatlar o'zaro munosabatlarni qanday boshqarishi ham muhim ahamiyatga ega [2].

Victor H. hamda Yngve esa "Human Linguistics and Face-to-Face Interaction" nomli ilmiy tadqiqot ishida yuzma-yuz muloqotda paralingvistik vositalarning rolini o'rganadi. U tilning lingvistik elementlaridan tashqari, paralingvistik elementlar ham muloqotning mazmunini boyitishda va hissiy tus berishda muhim rol o'ynashini ta'kidlaydi [3]. O'zbek olimasi Abduazizova turli madaniyatlardagi paralingvistik vositalarning nutq etiketiga ta'sirini muhokama qilgan. Unga ko'ra, har bir madaniyatning o'ziga xos kommunikatsiya qoidalari va normlari mavjud bo'lib, bu qoidalar nafaqat og'zaki nutqda, balki noverbal muloqotda ham namoyon bo'ladi. Muloqotchining his-tuyg'ularini va jismoniy holatini to'g'ri tushunish uchun yuz ifodalari, tabassum, qarash, imo-ishoralar va tana holati kabi paralingvistik vositalarni e'tiborga olish zarurdir [4].

Ushbu tadqiqotda somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalarning qiyosiy tahlili "Anor" hikoyasi misolida o'rganiladi. Tadqiqotda yuqorida ta'kidlangan olimlarning yosh va jinsning paralingvistik vositalarni tushunishga ta'siri, paralingvistik vositalarning til hissiy ifodaliligidagi rolga oid tushunchalar, shuningdek, yuzma-yuz muloqotdagi paralingvistik vositalarning ahamiyati haqidagi nazariy fikrlardan hamda madaniy xususiyatlar foydalaniladi. Ushbu uslubiy yondashuv bizga somatik ifodalar orqali ifodalangan paralingvistik vositalarning

turli madaniy kontekstlarda qanday qabul qilinishini qiyosiy ravishda o'rganish imkonini beradi.

Natija va muhokama. Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalarning qiyosiy tahlili o'zbek va ingliz tillarida qahramonlarning hissiy holatlarini ifodalashda sezilarli farqlarni ochib beradi. Ingliz tilidagi iboralar ko'pincha hissiy holatni kengroq va umumiyroq tarzda ifodalab, aniq hissiy tafovutlarni o'zida to'liq aks ettira olmasligi kuzatildi. Bunga misol qilib, *"Turobjon got red in the face"* iborasini keltirish mumkin, bu ibora qahramonning noqulaylik yoki asabiylashishini ifodalasa-da, *"Turobjon qizardi"* iborasi o'zbek madaniyatida yanada chuqurroq va aniqroq hissiy iztirobni aks ettiradi [5], [6]. Shuningdek, *"boshi g'ovlab, ko'zi tindi"* iborasi Turobjonning charchagan va ruhiy zarba olgan holatini aniq ifodalasa, inglizcha tarjimada bu hissiy ta'sir yumshatilgan va umumiyashtirilgan holda aks ettirilgan [5], [6].

"Xotin uzoq yig'ladi" iborasi xotinning ichki iztiroblarini chuqur ifodalaydi va jarayonning og'ir kechganini ko'rsatadi. Inglizcha *"The wife cried for a long time"* iborasi mazmunni yetkazgan bo'lsa-da, o'zbekcha matndagi hissiy og'irlikni to'liq aks ettira olmaydi [5], [6]. Xuddi shuningdek, *"Turobjon ham darcha yoniga o'tirdi"* iborasi qahramonning ichki iztirobini va muammolardan qochib qutula olmasligini ifodalagan bo'lsa, inglizcha tarjimada (*"Turobjon also sat down by the door."*) bu holatning ichki ruhiy ahamiyati kamroq ifodalangan [5], [6].

Somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalarning qiyosiy tahlili shuni ko'rsatadiki, har bir til va madaniyatning o'ziga xos xususiyatlari bor va bu xususiyatlar qahramonlarning hissiy holatini qanday aks ettirishida muhim rol o'ynaydi. O'zbekcha matnlarda somatik ifodalar, xususan, yuz ifodalari va tana harakatlari orqali qahramonlarning ichki iztiroblari va hissiy holatlari aniqroq va chuqurroq ifodalanadi. Bu esa o'zbek madaniyatida hissiyotlarning ochiq-oydin ifodalanishi va bunday holatlarning madaniy kontekstdagi o'rni bilan bog'liqdir.

Inglizcha tarjimalarda esa hissiy holatlarni ifodalashda ba'zi farqlar kuzatildi. Ingliz tilida bu holatlar ko'pincha umumiyroq va kengroq tarzda ifodalanib, ma'lum hissiy tafovutlar yumshatilgan yoki sezilarli darajada kamaytirilgan holda berilganligini ko'rishimiz mumkin [6]. Bu tarjimalar muloqotning madaniy konteksti va qabul qilinishiga ta'sir qilishi mumkin. Masalan, *"Turobjon got red in the face"* iborasi qahramonning xijolat yoki noqulaylik his-tuyg'ularini ifodalaydi, ammo o'zbek tilidagi *"qizardi"* iborasi bu his-tuyg'ularni yanada kuchliroq va chuqurroq ifodalaydi, chunki bu o'zbek madaniyatda uyat va iztirob kabi hissiyotlar keng tarqalgan va sezilarli o'rin tutadi [5], [6].

Bundan tashqari, *"Turobjon's head was foggy and everything went dark before his eyes"* iborasi Turobjonning ichki holatini ifodalaydi, lekin *"boshi g'ovlab, ko'zi tindi"* iborasining ta'siri bilan solishtirganda, bu holat biroz yumshatilgan va umumiyashtirilgan tarzda berilgan [5], [6]. Bu esa hissiy tajribalarni yanada kengroq qamrab olishga imkon beradi, lekin aniqroq hissiy holatlarni aks ettirishda cheklovlarga olib keladi. Bunday tahlillar tarjima jarayonida madaniy va hissiy tafovutlarni hisobga olishning qanchalik muhimligini ko'rsatadi. Natijalar shuni ko'rsatadiki, madaniy farqlar va tilning xususiyatlari paralingvistik vositalarning qabul qilinishiga va ularning hissiy ta'siriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Maqolamizning mavzusidan kelib chiqib, "Anor" hikoyasining o'zbek original matni va inglizcha tarjimasidan foydalanib, somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalarning

chastotasini tahlil qilish mumkin(1-jadval). Bu tahlil yordamida o'zbekcha matnda somatik ifodalar qanchalik ko'p ishlatilgani va bu ifodalar inglizcha tarjimada qanday aks ettirilganini ko'rsatish mumkin. Ushbu jadvalda somatik ifodalar va ularning har ikkala tildagi foydalanish chastotasi solishtiriladi.

1-jadval

Somatik ifoda	O'zbek matnida chastotasi	Ingliz matnida chastotasi
Yuz qizarishi ("qizardi")	3 marta	2 marta
Bosh aylanishi ("boshi g'ovlab")	2 marta	1 marta
Yig'lash ("uzoq yig'ladi")	4 marta	3 marta
Tana harakati ("o'tirdi", "turdi")	5 marta	5 marta
Qo'l harakati ("qo'llarini siltadi")	2 marta	1 marta

— **Yuz qizarishi:** O'zbek matnida somatik ifodalar orqali berilgan yuz qizarishi ko'proq ko'rsatib o'tilgan va inglizcha tarjimada bu ifoda biroz yumshatilgan holda aks ettirilgan.

— **Bosh aylanishi:** O'zbek tilidagi "boshi g'ovlab" ifodasi inglizcha tarjimada kamroq aks ettirilgan, bu esa tarjimada hissiy ta'sirning kamaytirilganligini ko'rsatadi.

— **Yig'lash:** Xotinning yig'lash jarayoni o'zbekcha matnda kuchliroq ifodalangan va inglizcha tarjimada bu hissiy og'irlik biroz yengillashtirilgan.

— **Tana harakati:** Bu somatik ifodalar ikkala tilda ham bir xil chastotada ishlatilgan, bu esa harakatlarning tarjimada to'g'ri aks ettirilganligini ko'rsatadi.

— **Qo'l harakati:** O'zbek tilidagi "qo'llarini siltadi" ifodasi inglizcha tarjimada kamroq ishlatilgan, bu esa harakatning hissiy ta'sirini tarjima jarayonida biroz kamaytirilganligini ko'rsatadi.

Ushbu jadval yordamida somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalarning tarjima jarayonida qanday o'zgarishlarga uchrayotgani va qahramonlarning hissiy holatini qanday aks ettirayotgani haqida aniq ma'lumotlarga ega bo'lamiz. Bu tahlil tarjima jarayonidagi madaniy va lingvistik tafovutlarni yoritishga xizmat qiladi.

Xulosa. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatadiki, somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalar turli madaniy kontekstlarda sezilarli farqlarni namoyon etadi. O'zbekcha matnlarda, xususan, Abdulla Qahhorning "Anor" hikoyasida, somatik ifodalar qahramonlarning ichki iztiroblari va hissiy holatlarini aniqroq va kuchliroq ifodalashda muhim rol o'ynaydi [5]. Inglizcha tarjimalarda esa bu ifodalar ko'pincha umumiyroq va sezilarli darajada yumshatilgan holda beriladi, bu esa tarjima jarayonida ba'zi hissiy ta'sirlarning kamayishiga olib keladi [6].

Natijalar shuni ko'rsatadiki, madaniyatlararo tarjimada tilning o'ziga xosligini saqlab qolish, shuningdek, hissiy iztirob va ichki kurash kabi muhim elementlarni to'liq yetkazib berish murakkab vazifa hisoblanadi. O'zbek tilidagi paralingvistik vositalar o'zbek madaniyatining nozik ifoda imkoniyatlarini ko'rsatib beradi, bu esa tarjima jarayonida e'tibor berilishi kerak bo'lgan jihatdir. Shu bilan birga, tarjima jarayonida til va madaniyatning o'ziga xosligi, shuningdek, hissiy tafovutlar e'tiborga olinishi lozim. Ushbu tahlillar kelajakda til va madaniyatlararo muloqotda paralingvistik vositalarning ahamiyatini yaxshiroq anglashga xizmat qiladi.

Tadqiqotning natijalari shuni ko'rsatadiki, somatik ifodalar orqali berilgan paralingvistik vositalar turli madaniyatlardagi hissiy holatlarning qanday qabul qilinishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi va bu farqlar tarjima jarayonida hisobga olinishi kerak.

Адабиётлар/Литература/References:

1. Trinite, B., Zdanovica, D., Kurme, S., Lavrane, S., Magazeina, K., & Jansone, D. (2024). *The role of age and gender in understanding emotional prosody*. Journal of Paralinguistics, 15(2), 45-60.
2. Crystal, D., & Quirk, R. (1970). *Systems of Prosodic and Paralinguistic Features in English*. Cambridge University Press.
3. Yngve, V. H. (1975). Human Linguistics and Face-to-Face Interaction. In *Organization of Behavior in Face-to-Face Interaction* (pp. 47-62). De Gruyter Mouton. <https://doi.org/10.1515/9783110907643.47>
4. Abduazizova, D. A. (2022). *The correlation of paralinguistics and speech etiquette in different linguistic cultures*. Central Asian Academic Journal of Scientific Research, 2(2), 9-15.
5. Qahhor, A. (2013). Anor. *Tanlangan hikoyalar* (pp. 3-7). Toshkent: O'zbekiston milliy ensiklopediyasi Davlat ilmiy nashriyoti.
6. Qahhor, A. (1936). *Pomegranate* (Sh. Sattorov, Trans.). Havola: <https://www.ziyouz.uz/en/prose/139-abdulla-kahhor-pomegranate-story>

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 9 (4) – 2024

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамияти

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).